Nederland één grote familie? De zegeningen van een dubbele nationaliteit

Baukje Prins

Volgens Geert Wilders zou het Nederlandse burgers verboden moeten worden nog een ander paspoort dan het Nederlandse op zak te hebben. Want, zo meent hij, een dubbele nationaliteit leidt automatisch tot een dubbele loyaliteit. En dubbelheid is dubieus: ze leidt tot gespletenheid en zet aan tot ontrouw. Zelfs volledig geïntegreerde immigranten als Aboutaleb, Albayrak en Arib krijgen daarbij het nadeel van het wantrouwen. Ook al zetten ze zich al jaren in voor de Nederlandse publieke zaak, toch moeten ze zich verweren tegen de verdachtmaking dat loyaliteit aan hun moederland ten koste gaat van hun loyaliteit aan Nederland.

De gebruikelijke kritiek op deze stellingname is dat de natie wordt opgevat als een familie. Verhoudingen tussen landgenoten worden ten onrechte beschouwd als verhoudingen tussen bloedverwanten, terwijl hedendaagse natie-staten helemaal geen etnisch homogene gemeenschappen zijn. Bovendien staat dit conservatief-romantische ideaal steeds verder af van de realiteit van onze hedendaagse globaliserende wereld. Steeds meer burgers wonen en werken in meerdere landen tegelijk, gaan transnationale vriendschappen en liefdesrelaties aan, en ontwikkelen gevoelens van vertrouwdheid en loyaliteit met verschillende plaatsen, culturen en talen.

Dat de metafoor van natie-als-familie problematisch is, is duidelijk. Maar welke visie op familie-verhoudingen zit er eigenlijk in deze vergelijking verborgen? Ten eerste de aanname dat familiale verwantschap wordt bepaald door biologische kenmerken. Broers en zussen, (groot)ouders en (klein)kinderen zijn bloedverwanten, ze delen een bepaalde genetische ***make up***. Volgens critici betekent dit dat men het lidmaatschap van een natie beschouwt als een gegeven in plaats van een gekozen relatie. Volgens hen is de veronderstelling dat mensen van nature loyaal zijn aan de groep waarin ze zijn geboren in het huidige individualistisch tijdsgewricht achterhaald. Verbondenheid met bloedverwanten is voor een belangrijk deel vervangen door loyaliteit met geestverwanten, met

degenen met wie we een levensstijl, een religieuze overtuiging of een politieke ideologie delen.

Ik onderschrijf deze visie van harte. Maar het nationalistisch argument tegen dubbele loyaliteiten is hiermee niet weerlegd. Toegegeven, er zijn gekozen bindingen waarbij dubbel lidmaatschap geen probleem is: ik kan in alle openheid meerdere vriendschappen onderhouden, of me inzetten voor zowel de buurt- als de sportvereniging. Maar er zijn ook vrijwillige gemeenschappen die we als behoorlijk exclusief ervaren. Het monogame huwelijk is hiervan het meest sprekende voorbeeld. Maar ook een politieke partij, een kerk, of een vereniging van voetbalsupporters gaat er stilzwijgend van uit dat hun leden niet ook nog lid zijn van een andere 'concurrerende' partij, kerk of supportersclub. De vraag is dus eerder met welke gekozen gemeenschap we een natie zouden willen vergelijken. Er is zeker iets voor te zeggen om de relaties tussen burgers op te vatten als een vriendschaps- in plaats van een huwelijksrelatie. En als burger beschouw ik dit land liever als een buurt (een plek om te wonen) dan als een kerk (een plek om te aanbidden). In deze visie is Nederland niet een exclusieve gemeenschap die recht heeft op de onverdeelde loyaliteit van haar burgers, maar een open relatie die ook ruimte laat aan andere verhoudingen.

Het merendeel van de burgers in dit land heeft echter niet voor de Nederlandse nationaliteit gekozen, maar is Nederlander van geboorte. Zo onzinnig is de metafoor van natie-als-familie dus ook weer niet. Maar ze brengt een tweede aanname met zich mee, en die is dat familieverwantschap een zaak is van lineaire afkomst die ons terugbrengt bij een ongedeelde oorsprong. Een mooi voorbeeld hiervan gaf Ayaan Hirsi Ali in de dramatische persverklaring bij haar afscheid, waar ze zichzelf als volgt identificeerde: 'Ik ben Ayaan, de dochter van Hirsi, die de zoon is van Magan, de zoon van Isse ...' en zo verder tot aan het beginpunt: 'Mijn oervader is Darod'. Ongetwijfeld citeerde Hirsi Ali hier, wellicht zelfs ironisch, de mythische spreektrant van een dynastieke manier van denken over status en oorsprong. Niettemin hebben wij ons in onze hoogmoderne cultuur ook nog steeds niet helemaal bevrijd van deze patrilineaire representatie van familieverwantschap. Nog steeds hebben we de neiging om alleen de vaderlijke lijn te beschouwen als de verwantschapslijn die ertoe doet. Het gebruik om kinderen de naam van hun vader te geven getuigt daarvan. Zou de erkenning van de inbreng van onze moeders even zwaar meetellen, dan zou de reconstructie van onze familieverwantschap niet meer bestaan uit één doorgaande lijn (in de bijbelse trant van: 'Abraham verwekte Izaak, Izaak verwekte Jakob, Jakob verwekte Juda en zijn broeders...', maar uit de

razendsnel (met een factor 2n) uitwaaierende structuur zoals we die kennen van de genealogische stamboom. Deze maakt zichtbaar dat we niet afstammen van één oervader, maar van een ontelbare menigte aan voorouders. Niet alleen kinderen uit raciaal gemengde relaties, maar wij allemaal blijken de hybride producten van vele families.

In traditionele, patriarchale samenlevingen werd nog een eenzijdige identificering met de familie van vaderskant afgedwongen: met haar huwelijk werd een vrouw, en daarmee ook haar kinderen, automatisch lid van de familie van haar man. Maar sinds de steeds grotere gelijkheid tussen man en vrouw is dit in moderne westerse samenlevingen geen optie meer. Als het gaat om familiebindingen is dubbele loyaliteit geen probleem (meer). De loyaliteit met de familie van vaderskant hoeft helemaal niet ten koste te gaan van de loyaliteit met die van moederskant.

Als we de gelijkheid van man en vrouw werkelijk serieus nemen, dan moeten we erkennen dat elk individu verwant is met een menigte aan voorouders (m/v). Maar in dat geval is de metafoor van de natie-als-familie misschien toch zo gek nog niet. We kunnen haar juist gebruiken om een visie te verdedigen die burgers met een dubbele nationaliteit verwelkomt in plaats van wantrouwt. Zoals kinderen hun verwantschap met zowel hun vaderlijke als hun moederlijke lijn erkennen, zo zullen de meeste burgers van twee naties loyaal zijn aan zowel hun moeder- als hun vaderland. En zoals kinderen niets liever willen dan dat hun ouders in vrede en harmonie met elkaar leven, zo zouden juist burgers met een dubbele nationaliteit zich wel eens kunnen ontpoppen als ideale bemiddelaars en onmisbare ambassadeurs in onze verhouding tot de rest van de wereld. Khadija Aribs deelname aan een Raad van Mensenrechten in Marokko verdient daarom onze onvoorwaardelijke steun.

Baukje Prins is als filosoof verbonden aan de Rijksuniversiteit Groningen.